

ole taiteellisesti tai muuten korkeatasoinen vaan kauhua herättävä ja muulla tavoin mielenterveyttä vahingoittava kirja. Harvoin jos koskaan on ajatus kulkenut hyljeksyttävämpiä linjoja ja karmea aine esitetään tavalla, jota ei saisi esimerkiksi suositella.” Takakannen mukaan teos on ”erikoisen raaka” ja ”teknisesti huono” ja onpa vielä ”ala-arvoinen ja vaikutuksiltaan kielteinen kotimainen tekele”.

Kyseessä on tietenkin ironinen tai ainakin satiirinen esitely. Takakansitekstinsä varmaan itse kirjoittanut Kilpeläinen käyttää esimerkkeinä paitsi kirjallisuutta myös kauhuelokuvia. Mieleen tulee elokuvatuottaja Markus Selinin tarina, jossa nimimerkki K.T. luonnehti videon kansitekstissä elokuvaa ”maailman parhaaksi ikinä”. Tekstin rustannut Selin kertoi, että nimimerkki K.T. tarkoitti kannen tekijää.

Filosofia tietysti on mahdollinen kauhun kumppani jo siksi, että se on yksi mahdollinen lähestymistapa. Kilpeläinen sanoo, ettei hän tee teoriaa. Silti teorialat ovat teoksessa avainasemassa. Kauhu määrittänyt Friedrich Nietzschen kuiluksi, joka tuijottaa tuijottajaansa ja on siis ”silmät ilman kasvoja” – siitä kirjalle nimi. Toinen avainteos on Georges Franjun kauhuokuva *Silmät ilman kasvoja* (Ranska 1960). Lainaus Nietzscheltä on teoksesta *Hyvän ja pahan tuolla puolen* (1886), vaikkei Kilpeläinen sitä mainitse: ”Joka taistelee hirmuja vastaan, katsokoon, ettei hän itse muutu siinä hirmuksi. Ja kun katsot kauan kuiluun, katselee myös kuilu sinuun.” Hyvä ohje ihmiskunnalle.

Kilpeläisen kolmeen osaan jaettu teoksen ensimmäinen osa esittelee lyhyesti sekä kauhun historiaa

Hengeltään sairias teos

■ JARI SEDERGREN

Tapani Kilpeläinen: *Silmät ilman kasvoja. Kauhu filosofiana*. niin & näin, Tampere 2015.

Tapani Kilpeläisen tuorein tietokirja keskittyy kauhuun. Se pyrkii irrottautumaan tavanomaisesta tietoteoksesta takakansitekstilään: ”Hengeltään sairias *Silmät ilman kasvoja*. *Kauhu filosofiana* ei

1700-luvulta lähtien että kauhulla teoretisoineet. Noël Carrollin jo klassikkoasemaan noussut teos *The Philosophy of Horror, or the Paradoxes of Heart* (1990) edustaa esteti-soivan kauhufilosofian linjaa, joka on saanut paljon seuraajia kuluneen neljännesvuosisadan aikana. Toisen suosituksen linjan kauhun filosofiassa muodostavat eettiset, ontologiset ja yhteiskuntakriittiset pohdiskelut. Kolmas linjaus perustuu psykoanalyysiin. Sen ongelmana on Kilpeläisen mukaan raskas teoria, joka pyrkii patologisoidaan kauhun.

Kilpeläisellä on taipumus tuoda esille kritiikki ja varsinkin argumentit toisia suuntauksia vastaan. Jos lukija ei ole aiemmin perehtynyt aihepiiriin, voi sanottavan haluttuunotto vaatia ponnisteluja, sillä Kilpeläinen ei ole maailman selkeimpiä kirjoittajia, koska hänen on helpompi vastustaa kuin kannattaa jotakin teoriaa. Saamme yhtä usein tietää, mistä ei ole kysymys kuin mistä kulloinkin on. Opimme myös, että ylitulkintoja ei kannata tehdä, kuten kirjan ensimmäisen osan päättävä Dracula-esse osoittaa. Draculan kohtalona on aina ollut olla jotakin muuta kuin Dracula.

Ehkä tekijä ja lukija, joka ei ole filosofi, kuten minä, voimme hyväksyä elokuvatutkija Anna Powellin (ja hänen teoreettisena taustanaan toimivan Gilles Deleuzen inspiroiman) ajatuksen siitä, että kauhu tuottaa ajattelua, koska se ravistelee rutiineihinsa ja käsitekehikoihinsa tukeutuvaa yksilöä sekä paljastaa, etteivät totutut tavat hahmottaa maailmaa ole ainoat mahdolliset. Näin tehdessään kauhu saattaa yltyä haastamaan elämän arvon, vapaan tahdon ja minuuden.

Teoksen toinen osa osoittaa, kuinka kiinni Kilpeläinen on an-

titeoriastaan huolimatta teorioissa. Kun lähtökohtana ovat tunteet ja kokeminen, eri vaihtoehdot saadaan yksinomaan teoreetikoilta (Carroll, Kendall L. Walton, Hugo Clémot ja Yvonne Leffler). Toisessa esseessä tulituksen kohteena on Carrollin hirviöteoria, jonka mukaan kauhun ytimessä on aina jokin yliluonnollinen hirviö. Silti hirviö, rakennelma tai projektio, osoittautuu varsin kiinnostavaksi tutkimuskohteeksi, vaikkei kauhu Kilpeläisen mukaan taivu yksiselitteisiin määritelmiin. Olemme tekemisissä relativistisen näkemyksen kanssa. Siinä suljetaan pois liian yksityiskohtaiset kategoriat, mutta vältetään myös yleistyksiä. Jääkö väliin mitään?

Esseessä kauhutaiteesta näkökulma vaihtuu juuri tämän vuoksi, koska käsitteinä läsnä ovat esteti-soivan kauniin sijalla ylevä ja sen vastakohta inha. Ylevä kumpuaa Immanuel Kantin teorioista, joissa esteettinen ja itse asiassa myös käsityskyvyn ylittävä yhdistyy moraalisiin. Tällöin tarkkailijan etäisyys ei estä tunteiden toteutumista meissä. Kritiikki lähtee siitä, että kaiken ytimeen tulee yksinomaan ihmisen maailma, vaikka maailman toiminta perustuukin pitkälti ihan muuhun.

Taiteessa ja analyysissa tämä on havaittu. Kirjailija H. P. Lovecraft jättää kuvailematta ihmisen käsityskyvyn ylittävät hirviönsä. Sigmund Freudin kauhun sopiva avainsite on *unheimlich*, joka tarkoittaa vierasta ja uhkaavaa, joka on kuitenkin samalla tuttua ja turvallista. Julia Kristeva kehitti tästä oman versionsa, elokuvatutkimuksessa paljon käytetyn käsitteen *abjektin*, jotakin joka on välttämätöntä torjua ja sysätä pois, jotta maailman

kestäisi. Tämän lähelle osuu ajatus muodottomasta, joka taas poukkoilee poissuljetun ja mukaan otetun välillä. Kilpeläinen kokoaa, että kauhua ja sen retorisia ilmentymiä ei voi palauttaa täysimääräisesti universaaleihin normeihin ja rationaalisiin periaatteisiin.

Teorioiden ja myyttien jälkeen Kilpeläisellä on vuorossa teoksen kolmannessa osassa empiria, tekijät ja teokset. Lovecraftin lisäksi Kilpeläinen nostaa kolmessa pienoisessään esiin monimuotoisesta tieteiskirjallisuudesta tutut, paranoiaan suuntaavat uhkat avaruudesta ja kuolemaa uhmaavat neuvottelukyvottomat zombit, joiden kohtalo on kuolemaakin pahempi.

Kilpeläisen teoksessa on monia lukijaa ärsyttäviä yksityiskohtia, jotka muistuttavat takakannen ennustuksista. Viitenumeroinnin sijoittaminen ennen virkkeen lopettavaa pistettä on yksi historioitsijalukijaa riepova asia. Kilpeläisen sanavarasto on joskus kummallinen, muutaman kerran lukija ei edes voi tietää tarkoittaako sana jotain vai onko kyseessä lyöntivirhe. Joskus on huomaavinaan myös kiihtyneisyyden, ja mieleen tulee eräs tunnettu elokuvatutkija, jonka konekirjoitustekstissä oli kohtia, joissa asian vihattavuus vaati lyömään näppäintä niin lujaa, että metallinen kirjake tunkeutui paperin läpi. Mutta luettavahan Kilpeläisen kirja on, jos kerran kauhu kiinnostaa – ja miksi ei kiinnostaisi.

Kirjoittaja on elokuva- ja televisiotutkimuksen dosentti sekä elokuvaan ja historiaan erikoistunut tutkija.